

RECENZJA

Księgozbiory kościelne wśród bibliotek Sieradza¹

Opublikowana w końcu 2007 roku praca Zbigniewa Łuczaka, doktora nauk humanistycznych w zakresie bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sieradzu, mieści się w obszarze naukowych badań z zakresu problematyki regionalnej. Autor podejmuje szczegółowy temat z historii regionu sieradzkiego, a mianowicie dzieje bibliotek w stolicy tego regionu – Sieradzu.

W chronologicznym układzie zostały omówione w pięciu rozdziałach historia i współczesność różnych bibliotek Sieradza: publicznych i prywatnych, organizacji społecznych, instytucji świeckich i duchownych, takich jak: szkoły, klasztory, kościoły, kapituła kolegiacka, więzienie, policja. Ostatni rozdział to zestawienie tabelaryczne wszystkich bibliotek sieradzkich w końcu XX wieku.

Funkcjonowanie przedstawionych bibliotek ukazane zostało na szerokim tle. Zostały one wpisane w dzieje miasta od średniowiecza, poprzez czasy nowożytne i niewoli narodowej, okres międzywojenny, drugiej wojny światowej i ostatnich blisko sześćdziesięciu lat historii najnowszej. Autor uwzględnił też rolę księgarń i prasy dla rozwoju bibliotek poprzez upowszechnianie czytelnictwa.

* * *

Wśród licznych bibliotek sieradzkich poczesne miejsce zajmują dwie dawne biblioteki instytucji kościelnych: biblioteka klasztoru dominikanów (s. 22–42, 62–65) oraz biblioteka kapituły kolegiackiej (s. 42–47, 65–67).

Z nich dotychczas najlepiej rozpoznana jest biblioteka dominikanów, głównie za sprawą badań J.A. Kosińskiego². Należy jednak zauważyć, że książki poddominikańskie zostały przewiezione do Włocławka nie w „październiku i listopadzie 1868 r.” – jak napisał autor, zasugerowawszy się zapewne informacją wydrukowaną przez ks. Stanisława Chodyńskiego w publikacji *Seminarium włocławskie*³ – ale w końcu stycznia 1883 r. (w liczbie 1070 tomów). Ks. Stanisław Chodyński, opiekun biblioteki seminaryjnej, przyjmując je, stwierdził, że były one „wszystkie prawie podarte i przegniłe [...] zaledwie kilka z nich do biblioteki da się wybrać”⁴. Opinia ks. Chodyńskiego była chyba jednak zbyt pesymistyczna, skoro do dziś w księgozbiorze biblioteki seminaryjnej zachowały się: jeden rękopis oraz 277 starych druków (w tym 39 w dubletach). Należy jednak zauważyć, że około 70 z nich znalazło się już prawdopodobnie wcześniej w posiadaniu ks. Zenona i Stanisława Chodyńskich, wikariuszy sieradzkich w latach 1863–1866, i wraz nimi przybyło do Włocławka w 1866 r.⁵

Do sieradzkiej biblioteki dominikanów wszedł jako jego część składowa księgozbiór dominikanina o. Feliksa z Sieradza (1537–1602), z którego dotychczas zachowały się ogółem 52 woluminów, głównie w bibliotece seminaryjnej we Włocławku (s. 28–30).

Biblioteka dominikanów w pierwszej połowie XIX w. była częściowo wykorzystywana dla potrzeb szkoły powiatowej, usytuowanej w budynkach klasztornych, której personel nauczający wywodził się w znacznej części z zakonników (s. 67–69).

Niewiele natomiast wiemy o bibliotece kapituły kolegiackiej w Sieradzu, powstałej zapewne równocześnie z fundacją samej kapituły około 1430 r. Po przeniesieniu kapituły z podupadłego kościoła Trójcy Świętej do kościoła Wszystkich Świętych jej biblioteka ogarnęła zapewne także bibliotekę parafialną istniejącą przy tym kościele. Według danych z 1791 r. biblioteka kapitulna liczyła 350 pozycji. Dnia 19 czerwca 1819 r. Bogumił Samuel Linde zabrał z niej 147 książek, wśród których – jak pisze – „znalazły się niektóre edycje bardzo szacowne”. Reszta uległa stopniowemu rozproszaniu lub zniszczeniu. A ponieważ nie zachowały się do naszych czasów żadne inwentarze biblioteki kapitulnej, nie pewnego nie można powiedzieć o jej księgozbiorze. W bibliotece seminaryjnej we Włocławku znajduje się inkunabuł autorstwa Mikołaja z Błonia *Sermones de tempore, Viridarius nuncupati* (Strasburg 1494), z notą proveniencyjną świadczącą, że „Franciscus Siradianus”, prebendarz kościoła Świętej Trójcy, podarował go 23 VII 1572 r. kościołowi parafialnemu Wszystkich Świętych w Sieradzu. Nie można z tego jednak wyciągać wniosku, że pozostałe po grabieży Lindego książki z sieradzkiej biblioteki kolegiackiej trafiły do biblioteki seminaryjnej we Włocławku. Gdyby bowiem tak było, ks. Stanisław Chodyński nie omieszczałby tego odnotować.

Poza tym wzmiankowane są księgozbiory prywatne księży pracujących w Sieradzu, m.in. ks. Władysława Mikołajewskiego (1840–1929), ks. Aleksandra Brzezińskiego (1878–1941) – rozproszony lub zniszczony po jego śmierci, ks. Walerego Pogorzelskiego (1870–1941). Po zapewne okazałej bibliotece domowej ks. Mikołajewskiego zachowała się w Muzeum Okręgowym w Sieradzu zaledwie – jak podaje autor – jedna zabytkowa pozycja: podręcznik teologii moralnej wydany w 1712 r. Pozostałości te można uzupełnić tylko o dwie pozycje, także zabytkowe, niestety znacznie uszkodzone, przechowywane obecnie w bibliotece seminarium duchownego we Włocławku. Są to bardzo cenne druki XVI-wieczne, pierwsze tłumaczenia Biblii na język polski: tzw. Biblia Leopolda (Kraków, Mikołaj Szarffenberger, 1575; BSWł, sygnat.: XVI.F.4145) oraz tzw. Biblia Brzeska (Brześć 1563; sygnat.: XVI.F.4156). Zdaje się to świadczyć, że ks. Mikołajewski starał się chronić od całkowitego zniszczenia druki zabytkowe i gromadził je w swoim księgozbiorze.

Można także dodać, że w Sieradzu powiększyli znacznie swój księgozbiór księża Zenon i Stanisław Chodyńscy, którzy w latach 1863–1866 pracowali tam jako wikariusze w Sieradzu. Akurat wtedy nastąpiła kasata klasztorów przez władze moskiewskie. Księża Chodyńscy, nie wiedząc jeszcze wtedy, jaki będzie los pozostałych w tych klasztorach cennych bibliotek, przejmowali w miarę możliwości te książki do swojego księgozbioru, w 1866 r. przewieźli ze sobą do Włocławka i traktowali je jako swoje⁶. Dziś w bibliotece seminaryjnej ok. 100 pozycji mających pieczęć własnościową Chodyńskich, ma uprzednie znaki własnościowe różnych instytucji i osób związanych z Sieradzem, w tym ok. 70 pozycji ma proveniencję klasztoru dominikanów w Sieradzu⁷ – nie licząc tych, o których wiadomo, że pochodzą stamtąd, chociaż nie mają wyraźnie zapisanej proveniencji⁸ – a wśród nich fragmenty zbiorów tamtejszych zakonników: Feliksa z Sieradza (1537–1602) – 12 poz., Piotra Dyrowskiego (notowanego w latach 1762–1792) – 11 poz., Angła Chrzyszczewskiego (występującego w latach 1799–1806) – 6 poz., a także po kilka lub pojedyncze książki innych zakonników; spotyka się też książki innych osób⁹. Poza tym z pobliskiej Warty jest w ich

księgozbiornie co najmniej 14 poz. oraz ze Złoczewa – 4 poz. Wiadomo też, że na przełomie kwietnia i maja 1866 r. Chodyńscy zabiegali o przejęcie jakichś książek z Chocza (od reformatów)¹⁰. Wyjeżdżając z Sieradza księża Chodyńscy zabierali do Włocławka księgozbiór liczący około tysiąca woluminów¹¹.

Z inspiracji proboszcza sieradzkiego, wspomnianego już ks. Mikołajewskiego, powstała w Sieradzu Polska Macierz Szkolna i zorganizowana przez nią biblioteka (s. 73–78), a z inspiracji ks. Brzezińskiego Chrześcijańskie Towarzystwo Zawodowe „Dźwignia” oraz prowadzona przez nie biblioteka publiczna, która przejęła księgozbiór biblioteki Polskiej Macierzy Szkolnej (s. 78–80).

W okresie przedwojennym powstała w Sieradzu biblioteka parafialna, licząca tuż przed II wojną światową ok. 4000 tomów, która w czasie wojny została całkowicie zniszczona przez Niemców. Biblioteka klasztorna sióstr urszulanek została w większości ukryta i służyła w tym czasie w ograniczonym zakresie niektórym mieszkańcom miasta.

Z kościelnych bibliotek z okresu powojennego należy wymienić Bibliotekę Zespołu Szkół Katolickich, działającą przy parafii bł. Urszuli Ledóchowskiej, liczącą ponad 3 tys. tomów (s. 228–229), a także Bibliotekę Zgromadzenia Sióstr Urszulanek, liczącą ponad 5 tys. tomów (s. 245–246).

R. K.

PRZYPISY

¹ Omówienie na podstawie – Zbigniew Łuczak, *Dzieje bibliotek w Sieradzu od powstania miasta do końca XX wieku*, Sieradz : Miejska Biblioteka Publiczna, 2007. – 310 s. : il. ; 24,2 cm.

² J.A. Kosiński: *Biblioteka dominikanów w Sieradzu*. Łódź – Wrocław 1960 (praca magist. w Bibl. Uniw. w Łodzi, rkp. 162); t e n ż e: *Biblioteka dominikanów w Sieradzu na przełomie XVI i XVII w.* „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”. Nr 16: 1961, s. 13–14; t e n ż e: *Biblioteka konwentu dominikanów w Sieradzu na przełomie XVI i XVII w.*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 2, Warszawa 1975, s. 392–408; t e n ż e: *Bibliofilstwo o. Feliksa Gozdawy i dalsze dzieje biblioteki dominikańskiej w Sieradzu*, w: *Te Deum laudamus. 75 lat Sióstr Urszulanek w Sieradzu. Materiały z sesji naukowej*, Sieradz 1998, 22–23.

³ S. Chodyński, *Seminarium włocławskie*, Włocławek 1905, s. 286.

⁴ Pismo z 29 i 31 I 1883 r. w Archiw. Bibl. Sem. Włocł. (teczka: Notatki i spisy książek przekazanych do BSWł). Por. także – Archiwum Diecezji Włocławskiej, Akta Seminarium Duchownego we Włocławku, Liber actorum in Seminario Vladislav. 1883–1903, sygnat. ASem 14, zapis nr 4, 36.

⁵ K. Rulik: *Księgozbiór księży Chodyńskich w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku*, „Studia Włocławskie” 3(2000), s. 419.

⁶ Świadczy o tym chociażby fakt, że książki noszące znaki proveniencyjne dominikanów sieradzkich notowane są w *Katalogu książek Biblioteki Seminarium Włocławskiego*, vol. 1: *Pismo Święte*, pisany w 1880 r. (rkps w archiwum Bibl. Sem. Włocł.), zaznaczone są jako pochodzące z darowizny księży Chodyńskich (zob. np. nry: A 254, 270, a 44, a 299, 325, 387, 397, 407, 468; zasadnicza część księgozbioru dominikanów sieradzkich dotarła do biblioteki seminaryjnej we Włocławku dopiero w 1883 r. – zob. archiwum Bibl. Sem. Włocł., teczka „Notatki i spisy książek przekazanych do BSWł”, pismo z 29 I 1883 r.).

⁷ Zapiski na trzech pozycjach pochodzących z klasztoru sieradzkiego (BSWł XVII.F.8761, 8793, dubl. obce XVII.F.74) sugerują, że w XVII w. dominikanie sieradzcy ważniejsze książki nabywali w Gdańsku, notując wyraźnie miejsce i rok zakupu oraz cenę książek.

⁸ Taką jest np. pozycja o sygnaturze BSWł XVII.F.8687, na której trzej członkowie klasztoru sieradzkiego – Piotr Dyrowski (przełożony), Jakub Pantolski (kantor) i Alojzy Grajewski (profesor filozofii) – zapisali (po łacinie), iż 10 maja 1785 r. ok. godz. 9 widzieli dziwne zjawisko astronomiczne: na niebie ukazał się księżyc, a pod nim gwiazda niezwykłej wielkości i jasności, ale po chwili i księżyc i gwiazda zniknęły.

⁹ Np. Michała Muszyńskiego, kanonika sieradzkiego, zm. w XIX w. (6 poz.).

¹⁰ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, listy od rodziny i przyjaciół od 1865 r., list S. i Z. Chodyńskich z dn. 25 IV oraz 9 VII 1866 r.

¹¹ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, listy od rodziny i przyjaciół od 1865 r., list S. i Z. Chodyńskich z dn. 4 IX 1866 r.